

ВЯРТАНЬНЕ ДА БАВУАР
(аб актуальнасьці Бавуаравай фэмінісцкай спадчыны)

Уладзіслаў Іваноў¹

Abstract

The article considers importance and ongoing relevance of Simone de Beauvoir's philosophical and feminist contribution. She was one of the most outstanding personalities of French left-wing school of thought and universalist feminism of the 20th century. Despite the fact that this philosopher and writer belonged to the previous century, despite all the successes of essentialist projects such as equality, feminization of language etc., de Beauvoir continues to touch minds and hearts. Socialists, the Greens and many intellectuals (E. Badinter, J. Kristeva) often refer to her in the questions of gender equality and in the most recent debates on the place of religion in the Republic, as it was in the case of the ban of wearing niqab in public. De Beauvoir is an object of a renewed interest in other countries too: The Second Sex is being translated in the USA and Japan anew due to the unsatisfactory quality of the original translation of the 1960s. At the same time, her literary works which previously remained in the shadow of Sartre also receive a renewed attention.

Keywords: feminist philosophy of Simone de Beauvoir, existentialism and feminism, dispute between difference feminism and egalitarianism in France, political relevance of the ideas of Simone de Beauvoir, followers of Simone de Beauvoir.

Жанчынаю не нараджаюцца, ёю становяцца. Ніякае біялягічнае, псыхічнае, ані эканамічнае існаваньне не вызначае постаці, якую займае ў грамадстве чалавечая саміца; культура ў цэлым стварае гэты прамежкавы між мужчынай і кастратам прадукт, вядомы як жанчына.²

Сымона дэ Бавуар

Вяртаньне да Сымоны дэ Бавуар мае ня толькі настальгійна-эмацыянальнае адценьне, ня толькі просты

¹ Уладзіслаў Іваноў – палітоляг, фэмініст, магістар палітычных навук (Страсбург, Францыя), выкладнік палітычнай навукі і палітычнай гісторыі (ЭГУ, Вільня, Літва).

² Beauvoir S. de. *Le Deuxième sexe*. Vol. 1. Paris: Gallimard, 1974. P. 285.

літаратурны, філязофскі ці фэмінісцкі кур'ёз сучасніка да таго, што дзеілася і займала розумы нашых папярэднікаў у XX стагоддзі. Вяртаньне дэ Бавуар у беларускім кантэксьце раўназначна часам адкрыцьцю Сымоны дэ Бавуар, бо ейная творчасць на роднай мове так і застаецца пакуль заказанай. Але ж, канечне, гэта не заўсёды адкрыцьцё, бо беларусы, як народ разумны і шматмоўны, чытаючы на розных мовах, натуральна, шмат ведае аб выбітнай экзыстэнцыялісткі і пісьменьніцы, філёзафкі і знанай фэміністкі. Магчыма, не заўсёды ведае ці прымае ейныя ідэі і кнігі, але прынамсі ведае, хто яна такая. І, амаль дваццаць пяць год сьчакаўшы пасья сьмерці, да яе вяртаюцца паўсюдна: у нас па прычыне адсутнасьці, забароны за савецкім часам, а таму і няведаньня, на Захадзе па прычыне адновы дэбатаў паміж рознымі плынямі фэмінізму (перадусім унівэрсалізм і дыфэрэнцыялізм), а таксама па прычыне, як ні парадаксальна някасных перакладаў у 50-70-я гады мінулага стагоддзя³. Так, менавіта з-за дрэнных перакладаў ейных тэкстаў і перадусім эсэ *Другі пол* на ангельскую і японскую мовы, у XXI стагоддзі яна перачытваецца нанова і, натуральна, вымагае новых камэнтараў і водгукаў. Таму вяртаньне да яе ў пэўнае ступені натуральнае і мы не варушым намарна мінуўшчыны, як лічаць многія францускія фэміністкі-дыфэрэнцыялісткі, вядомыя як зацятая варагіні ідэяў і прынцыпаў дэ Бавуар.⁴ У дадатак, вяртаньне да Бавуар справакавана новымі адкрыцьцямі, апублікаваньнем новых матэрыялаў, лістоў пісьменьніцы ўжо пасья ейная сьмерці (апублікаваныя лісты Бавуар да Нэльсана Альгрэна, ейнага амэрыканскага каханка, лісты да Клэда Лянзмана, ейнага францускага каханка, ейны маладзёвы дзёньнік *Les Cahiers de jeunesse*, зь якіх мы даведваемся, напрыклад, аб лесьбійскіх і бісэксуальных авантурах філёзафкі, аб бязьдзейнасьці і нават нейкай апатыі і сьлепаце інтэлектуалкі на пачатку Другой сусьветнай вайны).

Нарэшце, вяртаньне да Бавуар, да ейнай філязофскай і фэмінісцкай спадчыны абумоўлена тым, што на яе спасылаюцца ў сучасных сацыяльных дэбатах у Францыі, пэўныя рухі (напрыклад, антыпарытарэісцкі рух⁵, рух і закон аб забароне паранджы) і асобы, хоць і з крытычным падыходам (чыньнік часу і новага кантэксту абумоўлівае!), але ж дасюль абапіраюцца на выбітную мысьлярку: францускія сацыялісты, зьяленья, асобныя інтэлектуалы нахштальт Элізабэт Бадэнтэр, Франсуаз Калэн ды іншыя. Такім парадкам, акрамя ўласна асабістага інтарэсу да спадчыны мысьляркі, «па-

³ Grosholz E. Nouvelles lectures de Simone de Beauvoir // *Le Magazine littéraire*. 2008 (janvier). № 471. P. 52.

⁴ Lancelin A. La deuxième vie du *Deuxième Sexe* // *Le Nouvel Observateur*. 2008. 3 janvier.

⁵ Рух, скіраваны супраць праекту аб парытэце ў палітыцы і наагул у публічным жыцьці. Нагадаем, што закон аб парытэце (палоў) быў прыняты ў Францыі ў 2000 г. і ўнесены ў Канстытуцыю (прынцып парытэту). Паводле гэтага закону дзяржава мусіць забясьпечыць роўны доступ – як мужчынам, так і жанчынам – да пасадаў, улады і імкнучца да поўнага парытэту палоў.

пэсы» экзыстэнцыялізму і фэмінізму, як называлі Сымону дэ Бауар злыя языкі і прэса, ў нашым вяртаньні галоўнай зьяўляецца ўсё ж-такі актуальнасьць і актуалізацыя ейнай багатай фэмінісцкай, а разам з тым філязофскай спадчыны.

Натуральна, пачнем з самага пачатку, то бок зразумеем кантэкст, у якім жыла і пісала Сымона дэ Бауар. Без таго кантэксту нам проста не ўявіць рэальнага маштабу і значнасьці ейных твораў для грамадства з аднаго боку, і, для навукі і літаратуры з другога. Апісваць усёй складанасьці сярэдзіны ХХ стагодзьдзя ў жыцьці жанчынаў мы не станем, нагадаем толькі, што эсэ *Другі пол* шакаваў літаральна ўсіх, у тым ліку некаторых ейных аднадумцаў (А. Камю, напрыклад, успрыняў эсэ як абразу ўсім лацінскім мужчынам), а таксама людзей лявіцы (сацыялістаў і камуністаў адначасова). Твор зьявіўся, калі ніхто ніколі не гаварыў голасна пра сэксуальнасьць наагул, пагатоў жаночую. Твор зьявіўся тады, калі адзінае прызначэньне кабеты палягала ў мацярынстве, што ўсяляк падтрымлівалася і прапагандавалася дзяржавай. Калі большасьць францужанак жылі ў шлюбe (і абавязкова ўзяўшы мужава прозьвішча!) і іх сьвет палягаў недзе паміж хатняй гаспадаркай і крамай, дэ Бауар азначае гэта як неаўтэнтчнае жыцьцё, ці ўцёкі ад сапраўднага, аўтэнтчнага жыцьця.⁶ Але ж без усякага снабізму, як гэта можа спачатку падацца, пісьменьніца канстатуе і апісвае, крытыкуе і прапануе, робіць своеасаблівую філязофскую аўтапсію грамадства, калі яна цьвяроза, але і сумна сьцьвярджае, што «сьвет заўсёды належыў мужчынам»⁷, а «кабеты ніколі не былі на роўнай з мужчынамі, а зьяўляліся калі не іх нявольніцамі, то прынамсі васалкамі»⁸. У той час Бауар сталася адной зь першых кабетаў, якая выклала філязофію, бо звычайна гэта справа належыла мужчынам. Нарэшце, твор зьявіўся ў той час, калі кабеты ў Францыі толькі атрымалі права палітычнага голасу, а з-за спарону можна было трапіць у турму ці нават на эшафот. Безьліч абразаў, кпінаў і нават пагрозаў перасьледвалі пісьменьніцу з 1949 году. Чаму ж заходнія грамадзтвы былі нагэтулькі абураныя адным і з першага погляду простым экзыстэнцыялісцкім эсэ?

Нагадаем асноўныя пастулаты Бауарава фэмінізму, якія наўпрасткі вынікаюць зь іх з Сартрам разам выпрацаванага экзыстэнцыялізму.

• Экзыстэнцыйна і тэарэтычна кабета – роўня мужчыны. Як і мужчына, кабета – гэта сацыяльны, культурны прадукт, адкуль вядомая фраза-рэзюмэ ўсяго эсэ *Другі пол* – кабетаі не нараджаюцца, а становяцца.⁹ Дарэчы, тое самае філэзафка кажа і ў дачыненьні да мужчыны: ім не нараджаюцца, а становяцца. Людзі – гэта *перадусім*

⁶ Beauvoir, op. cit., p. 181–182.

⁷ Ibid., p. 79.

⁸ Ibid., p. 22.

⁹ Beauvoir, op. cit., p. 285.

істоты сацыяльныя¹⁰, таму усялякі біялягізм мусіць граць другую радную ролю ў вызначэнні і тлумачэнні роўнасці палоў, пагатоў у грамадзтвах цывілізаваных і тэхналагічных. Прызнаючы мінімальную ролю біялагічнага, пісьменьніца аўтаматычна становіцца на баку мінімалісцкага ці яшчэ ўнівэрсалісцкага фэмінізму.

- У гісторыі кабета не мела шанцаў для паўнаважнага разьвіцця, бо з усіх бакоў (сацыяльнага, рэлігійнага, палітычнага, мэдычнага, навуковага і г. д.) зьведвала ціск, прыгнёт, адчужэньне.¹¹ У выніку кабета – нявольніца, васалка мужчыны, істота цалкам адчужаная, пазбаўленая волі, голасу, уласнай трансцэндэнтнасці. Усе традыцыйныя ролі – маці, гаспадыня – ёй навязаныя грамадствам і зазвычай яны маргіналізуюць яе, не даюць цалкам раскрыць ёй свой патэнцыял.

- Мэта кабеты: стаць суб'ектам, а не простым аб'ектам мужчыны. Выйсьце для кабетаў: праца, эканамічная незалежнасць, а разам з гэтым незалежнасць інтэлектуальная, сымбалічная (аўтаномія, адмова ад мужавага прозьвішча, напрыклад). Аўтэнтычная незалежнасць, а пазней і роўнасць палоў магчымыя толькі пры ўмове працы кабетаў. Незалежнасць кабет выклікае яшчэ большую незалежнасць мужчыны, а не наадварот, як часта пымылкава лічыцца: праца абодвух партнёраў узбагачвае сям'ю ці хаўрус і не зацыклівае іх на руціне, сям'і.

- Вольная кабета – ідэал, пакуль што яна толькі нараджаецца. Бліжэй за усіх у пытанні роўнасці палоў удалося падысці хіба некаторым ўтапістам і савецкім людзям на самым пачатку СССР. Зьбольшага ж вольных кабетаў – адзінкі, гэта звычайна прывілежываныя, як сама Сымона дэ Бавуар.

- Роўнасць палоў – дасягальны праект, але пакуль роўнасці не існуе нідзе. Праблема ў тым, што ў гэтым пытанні няма аднаго віноўцы, бо і кабеты, і мужчыны вінаватыя ў дадзенай сытуацыі. І асноўным каменем спатыкнення на шляху да роўнасці зьяўляецца няўменьне спалучыць рэпрадукцыйную ролю жанчыны з прадукцыйнай працай, занятасьцю кабеты.¹²

Як бачна з пастулятаў, Сымона дэ Бавуар – фэміністка роўнасці, унівэрсалісцкая і рэспубліканская фэміністка, якая адпрэчвае ідэю глыбіннай спецыфічнасці кабетаў і мужчынаў, спецыфікі жаночага і мужчынскага, яна з недаверам ставіцца да стварэння новага і адрознага сьвету, базуючыся толькі на цэле, на фізычным. Бавуар лічыць, што рознасць, адрознасць – гэта вынік мужчынскага дамінаваньня, рознасць – гэта знак адчужэньня кабеты, пабудаванага мужчынамі, таму факт прыняцця кабетамі фундаментальнай біялагічнай розьніцы раўназначны новаму патрапу ў

¹⁰ Schwarzer A. *Simone de Beauvoir aujourd'hui, Six entretiens*. Mercure de France, 1984. P. 85.

¹¹ Beauvoir, op. cit., p. 41.

¹² Ibid., p.149.

маскулінную пастку¹³. Адзіным выратаваньнем ад гэта, ад закрыцця ў выключна жаночым ці выключна мужчынскім сьвеце зьяўляецца асьветніцкая, унівэрсалісцкая мадэль грамадства. І ў гэтым палягае аснова і ідэал Бавуарава сьветапогляду і фэмінізму – імкненьне да ўнівэрсалізму чалавецтва, чалавека аж да абстракцыі, да пабудовы грамадства людзей, у якім бы ані пол, ані раса, ані рэлігія ня мелі прынцыповага значэньня. У гэтым палягае спэцыфіка Францускай Рэспублікі, пабудаваная прыблізу па такой самай схеме. І Бавуарава фэмінізм, і сучасны французскі рэспубліканізм чэрпаюць у Асьветніцтве, часам у радыкальным Асьветніцтве.¹⁴ У дадатак, да экзыстэнцыяліскага фэмінізму дамешваецца марксызм, сацыялізм, калі, як мы пазначылі вышэй, розьніца/рознасьць/адрозьніць асацыюцца з маскулінным, буржуазным ці якім іншым панаваньнем.¹⁵ Варта пазначыць, што дадзеная традыцыя цяжка зразумелая для асобаў, напрыклад, англа-саксонскай культуры, традыцыі, але ж досыць зразумелая для нас, беларусаў, якія ў XX стагодзьдзі зьведалі падобны, праўда, савецкі, сацыялістычны, так бы мовіць унівэрсалісцкі ўплыў на катэгорыі полу, расы, нацыянальнасьці, рэлігіі і нават мовы.

Значым, што роля і месца фэмінізму падобныя ў Францыі і Беларусі. Апошняя, маючы досыць выразную камуністычную традыцыю, таксама дэманструе дамінаваньне ў грамадзкай сфэры нібыта ўнівэрсалісцкай фэмінісцкай плыні, якой уласьціва першапачатковае, прынцыповае адмаўленьне рознасьці інтарэсаў мужчынаў і жанчынаў, стварэньні асобных мужчынскіх і жаночых рухаў. Хаця са ськонам СССР сканала адзіная «ўнівэрсалісцкая» мадэль рэгуляваньня стасункаў жанчыны/мужчыны, цяпер нароўні з агульнымі існуюць спэцыялізаваныя фэмінісцкія рухі. Тым не менш, паўтарымся, што гістарычна ў Беларусі больш моцнымі зьяўляюцца пазыцыі сацыялістычнага, а гэта значыць унівэрсалісцкага фэмінізму (прыгадаем Цётку, П. Бадунову, А. Ажэшку). Хоць на сучасным этапе мясцовы «сацыялістычны фэмінізм», прадстаўлены камітэтам жанчынаў, мацерак салдатаў і г. д., удала інтэграваны ў дзяржаўны апарат і нагадвае часткова савецкі дзяржаўны фэмінізм і, канечне, не мае нічога агульнага з тым рамантычным і нават рэ-

¹³ Schwarzer, op. cit., p. 84–85.

¹⁴ Радыкальнае Асьветніцтва падразумявае крайнія плыні Асьветніцтва, якія цалкам ішлі ў разрэз з афіцыйным дыскурсам. Тут маюцца на ўвазе ідэі Жана Мэлье, Ля Мэтры, Гальбаха, Гельвэтыўса, Сада, якія адрозьніваліся прынцыповым рэспубліканізмам, атэізмам і часам анархізмам. І гэтыя ідэі часьцяком ішлі ў разрэз ня толькі афіцыйнага дыскурсу, але і дыскурсу памяркоўнага Асьветніцтва, напрыклад, Асьветніцтва Вальтэра, Дыдро ці Мантэск'ё.

¹⁵ Слухайце цэнзураванае ў 1959 г. інтэрвію з Сымонай дэ Бавуар на Канадзкім (квэбэкскім) радыё: [Electronic resource] Mode of access: http://archives.radio-canada.ca/arts_culture/litterature/clips/2015/ У інтэрвію яна разважае і тлумачыць, між іншым, што часам экзыстэнцыялізм знаходзіцца досыць блізка да сацыялізму, да марксызму, а часам вельмі ад іх далёка.

валюцыйным рухам на тэрыторыі былой Расейскай імперыі за правы кабетаў першых дзесяцігодзьдзяў мінулага стагодзьдзя, натхнённым ідэямі А. Калянтай, К. Цэткін, але і ня толькі ідэямі – практычнымі здабыткамі таксама.

Цікава пазначыць, што да нядаўняга часу ў Францыі дамінаваў менавіта ўнівэрсалісцкі фэмінізм, таму дэ Бавуар упісвалася ў традыцыю, праўда, у традыцыю, хворую на процьму недаглядаў. Сымона дэ Бавуар рэвізавала і прыўнесла ва ўнівэрсалізм, у францускі рэспубліканізм новае бачаньне краіны, грамадства, крытыкуючы ня толькі буржуазію, правіцу, але і лявіцу, сьляпую, напрыклад, у пытаньні роўнасьці палоў, у пытаньні эканамічнай і палітычнай эмансipaцыі францужанак, у пытаньні сэксуальнай адукацыі і сэксуальнасьці наагул. Спасылаючыся на ўнівэрсалізм, француская філэзафка прыгэтым бачыла ягонья недахопы: яна расчаравалася і ўказала на памылковы шлях савецкага сацыялістычнага ўнівэрсалізму¹⁶, які на самым пачатку існаваньня СССР вельмі блізка падыйшоў да рэальнага вызваленьня кабеты, даўшы ёй усе правы, перадусім сацыяльныя і сэксуальныя, палітычныя і эканамічныя. Затым у 1970-я гады, калі адзначалася 25-я гадавіна апублікаваньня эсэ *Другі пол*, С. дэ Бавуар крытычна кінула вока на напісанае, на свае прагнозы і на рэчаіснасьць, а галоўнае яна рэвізавала свой падыход да пытаньня змаганьня за правы кабетаў. Яна прызнала, што адзіны толькі рэспубліканізм і сацыялізм ня здатныя хутка вызваліць жанчыну і, што кабетам і фэмінісцкаму руху, па ўсім відаць, неабходна своеасаблівая дыфэрэнцыялісцкая стадыя.

Такім парадкам, Бавуар – не сьляпая ўнівэрсалістка, як часта малююць яе, не абстрактніца-інтэлектуалка, адарватая ад народу і ў першую чаргу ад простых кабетаў і іхніх праблемаў, а сапраўдная спрычыненая да паўсядзённага і злабадзённага філэзафка, якой удалося, дзякуючы свайму буржуазнаму паходжаньню і крытычнаму розуму правесці аўтапсію вядомага ёй знутры буржуазнага і звышмаралісцкага грамадства і ахапіць сутнасьць жаночай загнатарыі і патлумачыць адсутнасьць жанчыны ў гісторыі – караліцы і пральлі, сялянкі і інтэлектуалкі. Не зважаючы на дыскрымінацыю жанчынаў і бедных мужчынаў рэспубліканскімі, ўнівэрсалісцкімі прынцыпамі ў XIX–XX стагодзьдзях, сяньня бальшыня ў краіне дае веры ў эгалітарысцкую місію Рэвалюцыі і Рэспублікі. Давала веры, хоць і з пэўным скептыцызмам і надзвычайным крытыцызмам, у ідэалы Рэспублікі і Сымона дэ Бавуар. Прыгэтым менавіта таталітарызм рэспубліканскага дыскурсу абумовіў і абумоўлівае на працягу гісторыі паразу шматлікіх дыфэрэнцыялісцкіх фэмінісцкіх акцыяў: пачынаючы з паразы *Дэкларацыі правоў грамадзянкі і жанчыны* Алімпіі дэ Гуж і завяршаючы слабасьцю сучаснага *French feminism*'у. Аднак, у апошнія дзесяцігодзьдзі дыфэрэнцыялізм – слабы тэарэтычна – зьведаў

¹⁶ Beauvoir, op. cit., p. 167–168.

палітычны ўздым, дзякуючы чаму ператварыўся ў досыць моцнага практычнага грамадзкага актара. На практыцы ў Францыі апошнім часам зачастую перамагае мінарытарны дыфэрэнцыялізм. Асабліва ён набыў вагу ў апошнія гады, як ні дзіва, прэм'ерства сацыяліста Л. Жаспэна і перамогі правіцы ў 2002 годзе. Напрыклад, усе палітычныя фэмінісцкія праекты, якія зьведала афіцыйная Францыя, маюць у канцавым варыянце дыфэрэнцыялісцкі тон. Гэта перш за ўсё вядомы закон аб парытэце (*la loi sur la parité*), канчаткова прыняты ў дыфэрэнцыялісцкім варыянце. Таксама моўныя законы, што тычыцца фэмінізацыі мовы¹⁷, былі прыняты пад прэсам перш за ўсё дыфэрэнцыялісцкага лягера. Да пэўнай перамогі дыфэрэнцыялізму ў Францыі, нават у атачэньні лівіцы, спрычынены, няма сумневу, модны і папулярны ў сьвеце амэрыканскі фэмінізм пераважна дыфэрэнцыяліскага кшталту¹⁸, які патрапіў у Эўропу праз пасярэдніцтва гендэрных дасьледнікаў і дасьледніцаў, і ўнівэрсітэцкіх выкладнікаў і выкладніцаў, якія цыркулююць паміж Францыяй і Паўночнай Амэрыкай.

Здаўшы часова свае пазыцыі, Бавуаравы ўнівэрсалізм пасья сьмерці філэзафкі быў падтрыманы такой мысьляркай, як Элізабэт Бадэнтэр, якая лічыцца фэміністкай-бавуарысткай, адзінай у Францыі адкрытай і досыць крытычнай пасьядоўніцай ідэяў аўтаркі *Другога полу*. Такім парадкам, бавуарызм знайшоў пераёмнікаў і ня стаўся толькі тэарэтычнай плыняй. Зьява «*бадэнтэрызму*» ў сучаснай Францыі вельмі актуальная і вядомая, пад якой усе адразу разумеюць сукупнасьць фэмінісцкіх і рэспубліканскіх ідэяў, распрацаваных Э. Бадэнтэр, натхнёнай дзейнасьцю С. дэ Бавуар.¹⁹ Таму бадэнтэрызм – гэта своеасаблівы сучасны працяг філязофска-фэмінісцкай думкі Сымоны дэ Бавуар. Нават проста з назваў і зьместу апошніх эсэ Бадэнтэр выразна бачна лінія Бавуар – *Аблудны шлях (Fausse route), Канфлікт: жанчына – маці (Le conflit la femme et la mère)*.²⁰ У цэнтры ўвагі мысьляркі зноў вядомыя нам і Бавуар тэмы: мацярынства, вяртаньне і навязаньне мацярынства сучасным заходнім жанчынам, культ мацярынскага інстынкту, пэўная дэградацыя сучаснага фэмінізму, у тым ліку ўнівэрсалісцкага, які згубіў пільнасьць і крытычнасьць з-за пэўнага нязначнага прагрэсу ў пытаньні роўнасьці палюў і г. д.

Акрамя Э. Бадэнтэр, з бавуарызму чэрпаюць сучасныя францускія зялёныя, сацыялісты і камуністы. У 1960–70-х гадах ў Францыі ды іншых франкамоўных краінах вырасьлі цэлыя

¹⁷ Маецца на ўвазе дырэктыва аб фэмінізацыі назваў пасады, тытула ці града ў францускай мове, у якой раіцца фэмінізаваць усе ісьныя і даступныя кабетам пасады, каб на сымбалічным узроўні вынішчыць ці мінімізаваць маргіналізаванасьць кабетаў.

¹⁸ Collin F. *Le Différend des sexes*. Ed. Pleins feux, 1999. P. 41–42.

¹⁹ Bosio-Valici S., Zancarini-Fournel M. *Femmes et fières de l'être*. Larousse, 2001. P. 158–160.

²⁰ Badinter E. *Fausse route*. Odile Jacob, 2003; Badinter E. *Le Conflit: la femme et la mère*. Flammarion, 2010.

генэрацыі кабетаў (якія так і называліся «генэрацыі Бавуар»²¹), натхнённыя сьмелымі і аптымістычнымі ідэямі філэзафкі. Прыгэтым сама аўтарка заставалася досыць пэсымістычнай, што датычыцца будучыні кабетаў. Ейны пэсымізм вынікаў перадусім з эканамічных паказнікаў, на якія спасылалася пісьменьніца. А ў моманты эканамічнай крызы ды і ў звычайныя моманты паказнікі жаночага беспрацоўя ці колькасць кабетаў у вышэйшых эканамічных эшалёнах улады хутчэй засмучальныя. Тым ня менш, паслядоўніца дэ Бавуар Э. Бадэнтэр застаецца аптымісткай і раіць іншым кабетам глядзець на сьмелы і геройскі прыклад выбітнай фэміністкі, якая ў пэсымістычны і складаны час заставалася «геройкай, заваёўніцай»²², незалежнай жанчынай, а не шукала, як многія сучасьніцы, лёгкага жыцця праз шлюб, так бы мовіць «шлюбную кар’еру». У гэтай парадзе завуалявана ня толькі крытыка жаночай традыцыйнай пасыўнасьці, але і крытыка дыфэрэнцыялізму, які часцяком распаўсюджвае такі вобраз. Услед за Бавуар Э. Бадэнтэр кажа аб модным і вельмі выгодным цяпер для кабетаў вобразе кабеты-ахвяры²³, што транслюецца дыфэрэнцыялізмам²⁴. Сапраўды, як утрымацца – асабліва цяпер у часіны крызы – перад такой спакусай, лёгкім выбарам – пабрацца шлюбам, завесці сям’ю, аддацца волі мужа і ягонаму ж кашалю, выкарыстоўваць фэміннасьць, нават гіпэрфэміннасьць на сваю карысьць і сваю ж пагубу, гуляць у барбі, шантажаваць мужа і ягоны кашэль дзецьмі, разводам, сэксуальнай галадоўляй і падобным? Многія сяньня на Захадзе, а яшчэ больш на Ёсходзе Эўропы выбіраюць такі шлях, але прыгадайма Сымону дэ Бавуар і ейныя тлумачэньні ўнівэрсальнай зьявы:

«Жанчыне ёсьць апраўданьне, бо яе прымушаюць брацца шлюбам і цалкам адмовіцца ад самой сябе: яна часцяком ня мае занятку, ані прафэсіі, ані магчымасьці працаваць, у яе няма адносінаў са сьветам, нават ейнае імя больш не належыць ёй, яна ўсяго толькі палова сваёго мужа».²⁵

Бавуарызм актуалізаваўся напярэдадні і падчас дэбатаў, і прыняцьця закону аб парытэце ў 1999–2000 гг. Парытэт палоў, які замацаваў на канстытуцыйным узроўні і ўвёў у дыскурс такія паняткі як «пол», «правы кабетаў», парушыў рэспубліканскую ўнівэрсалісцкую традыцыю. Ідэі Бавуар і Бадэнтэр аб небясьпецы ўвядзеньня дыфэрэнцыялісцкіх мэханізмаў рэгуляваньня адносінаў паміж паламі прайгралі, але ж, счакаўшы дзесяць год, прайграў і дыфэрэнцыялізм у Францыі. Дзесяць год існаваньня прынцыпу парытэту не прынеслі станоўчых вынікаў: прынцып не працуе на

²¹ Chaperon S. *Les Années Beauvoir 1945–1970*. Fayard, 2000. P. 7.

²² «Simone de Beauvoir est une héroïne, une conquérante», entretien avec Elisabeth Badinter // *Le Magazine littéraire*. 2008 (janvier). № 471. P. 56.

²³ Badinter, *Fausse route*, op. cit., p. 15–17.

²⁴ Fouque A. Marianne, 9–15 décembre 2002; MacKinon A.C. Sexuality, pornography and method // *Ethics*. 1989 (january). 99. P. 331.

²⁵ Beauvoir, op. cit., vol. 2, p. 431–432.

францускай глебе, бо дасюль, напрыклад, у Нацыянальнай Асамблеі засядае толькі каля 20 % кабетаў²⁶ (гэта далёка ад парытэту!).

У 2009–2010 гадах унівэрсалісцкі фэмінізм вэрсіі Бавуар–Бадэнтэр зноў актывізаваўся падчас дэбатаў вакол паранджы. Фэмінізм, як цалкам палітычная зьява, гэтым разам паўстаў супраць інтэнсіўнага вяртаньня і пранікненьня рэлігійнага ў Рэспубліку. Як Бавуар адылі, Бадэнтэр сьнянны зацята абараняе ідэалы асьветніцкай Рэспублікі і роўнасьць палоў: вядомы ліст-зварот Э. Бадэнтэр да тых, хто па сваё волі носіць паранджу²⁷ зьяўляецца лягічным працягам падобнага змаганьня Бавуар. Прыгадайма, што папярэдніца Бадэнтэр таксама заставалася нязьменнай і нават татальнай у пытаньні роўнасьці і рэлігіі: як непапраўная і перакананая атэістка С. дэ Бавуар лічыла несумяшчальнымі такія паняткі, як свабода кабетаў, роўнасьць палоў з аднаго боку і рэлігія з другога ў заходняй дэмакратыі.²⁸

Акрамя актуальнасьці фэмінісцкай бібліі – эсэ *Другі пол* актуальнымі застаюцца многія раманы і інтэрвію пісьменьніцы. Часьцяком С. дэ Бавуар зводзіцца толькі да эсэ *Другі пол*, пры гэтым забываецца, што філёзафка была пісьменьніцай, перадусім пісьменьніцай (зь дзяцінства марай дэ Бавуар было менавіта пісьменства)²⁹. У раманах, больш даступных масаваму чытачу, чымся мудрагелістае і вялізнае эсэ *Другі пол*, яна вяртаецца да пытаньня другога полу, да праблемаў кабетаў і да іх вырашэньня, тым самым папулярызуючы тэму і свае перакананьні на больш даступным і папулярным узроўні. Наагул варта пазначыць, што пісьменьніца заўжды давала рады ствараць ня толькі якасныя мастацкія творы, але пры гэтым заўжды сацыяльныя і вытрыманыя ў духу экзыстэнцыялізму. Калі ў ранніх раманах (*Усе людзі ўмяручыя, Чужая кроў, Госьця*)³⁰ пратаганісткай зьяўляецца моцная кабета, ідэал Бавуар – свабодная кабета, якая ў рэальным сьвеце толькі нараджалася, а ў ейным кніжным сьвеце ўжо жыла напоўніцу, то ў позьніх мастацкіх творах (навэлы *Вымерханая кабета*³¹) пратаганісткай зьяўляецца вымерханая жыцьцём, залежная фінансава, маральна, інтэлектуальна ад мужа кабета, а часам проста гістэрычка. Гэтая сумная дынаміка ў цэлым упісваецца ў Бавуараву тэндэнцыю: нагадайма, яна пэсымістычна глядзела на будучыню кабетаў, яна меракавала, што заходняя кабета пакуль што прайграла бой. Пры гэтым сумная дынаміка не азначала ні расчараваньня, ні паразы Бавуар, гэта было проста цьвярозае канстатаваньне.

²⁶ Гл. сайт Нацыянальнай Асамблеі Францыі: http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/fiches_synthese/fiche_13.asp.

²⁷ Гл.: http://www.lepost.fr/article/2010/02/01/1917208_message-d-elisabeth-badinter-a-celles-qui-portent-volontairement-la-burqa.html.

²⁸ Beauvoir, op. cit., vol. 1, p. 315–316.

²⁹ Worms F. L'Existence comme roman // *Le Magazine littéraire*. 2008 (janvier). № 471. P. 63.

³⁰ *Tous les hommes sont mortels, Le Sang des autres, L'Invitée.*

³¹ *La femme rompue.*

Зрэшты, пасланьні эсэ *Другі пол*, як і наагул многія думкі дэ Бавуар, выказаныя пазьней, як у эсэ, так і ў раманах, хоць і зьяўляюцца надзвычай разнастайнымі, часам не ажыццяўляльнымі і завышанымі, дасюль маюць актуальнасьць. Бо ўпершыню жанчына, пісьменьніца, філёзафка ахапіла не адну праблему жанчынаў, запатрабавала не проста нейкае адмысловае права, а ўзьняла сукупнасьць усіх іх праблемаў у мінулым і цяперашнім часе, запатрабавала поўнай свабоды і роўнасьці для ўсіх кабетаў. Агучаныя ў 1949 годзе праблемы і перашкоды эканамічнага, палітычнага, рэлігійнага, мэдычнага і іншых кшталтаў на шляху жанчынаў да свабоды дасюль застаюцца актуальнымі, бо дасюль не перасягнутыя ані заходнімі дэмакратыямі, ані тым больш іншымі краінамі сьвету. Разам з гэтым застаецца актуальным і сам твор, бо фэмінізм дасюль яшчэ не выканаў сваёй прагрэсіўнай ролі, не стварыў рэальнай і хаця б прыблізнай роўнасьці.

Так, сэксуальная свабода жанчынаў, дасягнутая коштам неверагодных змаганьняў, рэгулярна ставіцца пад сумнеў: у Эўропе (і ўнутры ЭЗ!) ёсьць краіны, дзе жанчынам забаронена рабіць спарон (Польшча, Ірляндія), у многіх краінах царкоўнікі і сямейнікі бязупынку ўздываюць пытаньне забароны спаронаў. Мужчыны ўмешваюцца ў пытаньне, якое ніяк не звязана з іх целама. Апрача гэтага сродкі кантрацэпцыі застаюцца альбо дарагімі, або недаступнымі, або табуяванымі. Дасюль праз каналы ТБ, газэты, кнігі, фільмы распаўсюджваецца і культывуецца пэўны вобраз кабеты – перадусім маці, гаспадыні, а яшчэ барбі, гіпэрфэміннай жанчыны на службе, для службы мужчыны. У эканоміцы першымі ахвярамі беспрацоўя становяцца кабеты; кабеты, якія выконваюць аднолькавую з мужчынамі працу, зачастую атрымліваюць істотна менш. На самых мала аплачаваемых працах збольшага працуюць кабеты. Парытэты і квоты, уведзеныя на палітычным узроўні, таксама зачастую мала эфэктыўныя – у парламэнтах, у судах засядае больш мужчынаў, чымся жанчынаў. Такім парадкам, здыбыткі фэмінізму рэгулярна ставяцца пад сумнеў і адсоўваюцца назад, асабліва актыўна гэта можна назіраць у пэрыяды эканамічных крызаў.³²

Пасьля сьмерці дэ Бавуар, прыхільнікі, ворагі, а таксама абьякаўцы да ейнага філязофскага і фэмініскага падыходу згодныя ў адным: на глябальным узроўні свабоднай кабеты пакуль так і не зьявілася, «свабодная кабета толькі нараджаецца ў сьвеце»³³. Рэгулярнае вяртаньне да Бавуар у такім разе забясьпечана. Гэта будзе вяртаньне і да Бавуар па-беларуску, і да Бавуар-раманісткі, і да Бавуар-эпістальярніцы, і да Бавуар-філёзафкі, якой часта проста не бачна з-за вялікага ценю Сартра. Гэта стане вяртаньне да Бавуар – фэмініскай мысьлярыкі, якая хацела зрабіць шчаснай ня толькі адну палову чалавецтва, а Чалавецтва наагул.

³² Chalet M. Les acquis féministes sont-ils irréversibles? // *Le monde diplomatique*. 2007 (avril). № 637. P. 4–5.

³³ Beauvoir, op. cit., vol. 2, p. 434.